

2. Identiteedi mõiste Euroopa ühisidentiteedi mõtestajana

Identiteet on kõige lihtsamalt öeldes enesepilt, enesenägemus, enesemääratlus või enesekirjeldus. Sotsiaalteaduslikes uuringutes käsitletakse identiteedina üldjuhul objektiivset või subjektiivset kuuluvust kindlate tunnuste alusel teatava nimetaja alla, mis osaleb seeläbi isendi minapildi loomes. See hõlmab nii „oma“ iseloomustavaid ühisjooni kui väljasolijaist eristavat piiritõmbamist.

Identiteedi mõistmisel on kaks põhikoolkonda: konstruktivistid ja essentsialistid. Konstruktivistide jaoks on identiteedid sotsiaalselt konstrueeritud, pidevas muutumises ning kõigi jaoks vabalt omandatavad, näiteks maailmavaatelised või allkultuurilised identiteedid. Essentsialistide jaoks on identiteedid püsivad ning primordiaalselt ettemääratud, näiteks rassiline, sooline ning ka etniline identiteet. Euroopa Liidu identiteedist saame rääkida vaid konstruktivistlikus käsitluses, mis on ka sotsiaalteadustes valitsev.

Kollektiivne identiteet on pidevalt vaieldav selle määratlus, mida mõned inimesed jagavad ja peavad end kui kooslust tähistavaks märgiks. Kollektiivse identiteedi mõiste võimaldab analüüsida ühiseluvorme, mis ei põhine enam vahetul sotsiaalsel suhtlusel, vaid kultuurilistel tehnikatel, mis loovad sotsiaalsust sotsiaalsest otsesuhtlusest kaugemal. Sellised sotsiaalsused vajavad sotsiaalset ratsionaliseerimist, mis tekitab sotsiaalset. Nad peavad väitma, et neil on midagi ühist rohkem, kui lihtsalt teistega koosolemise tekkiv. Kollektiivsed identiteeditarindid loovad ühistunnet ja eristumist, sõltuvalt sellest, kuidas inimesed sotsiaalset reaalsust konstrueerivad ja rekonstrueerivad. (Eder 2005: 202-204).

Mida enam inimühiskond on funktsionaalselt eristunud, seda enam vajab ta kollektiivset identiteeti. Mida vähem eristunud ta on, seda vähem ta kollektiivset identiteeti vajab. Kollektiivse identiteedi mõiste lisandväärtus on, et see pakub analüütilised vahendid, mõistmaks ja haaramaks ühise sotsiaalse kommunikatsiooniruumi vajalikku illusiooni, kus ei toimu sotsiaalset otsesuhtlust (Eder 2005: 204).

Kollektiivsete identiteetide üks osa on poliitilised ühisidentiteedid. Ehkki neid võib olla mitmeid, on vaid üksikutel tegelik mõju: haarata inimesi kaasa nii tugevalt, et inimesed näeksid teisi ühisruumi liikmetena, saatusekaaslastena, kelle nimel ollakse valmis vajadusel tegema ohverdusi.

„Ühiskonna vastuolude hindamine muutub poliitiliste väljakutsete nimistuks vaid juhul, kui me lisame ratsionaalse õiguse egalitaarsetele institutsioonidele täiendava eelduse: et demokraatliku kogukonna ühinenud kodanikud on võimelised kujundama omaenda sotsiaalset keskkonda ja suudavad välja arendada võimekuse selleks vajalike praktiliste tegevuste õnnestumiseks.“ (Habermas 2001: 60)

Identiteetide hulga kasv viimastel kümnenditel on viinud vajaduseni neid omavahel sobitada, mis toob kaasa identiteedipoliitika ja identiteedistamispoliitika dünaamika. Identiteedipoliitika (*identity politics*) käigus üritatakse vormida laiemate identiteetide väärtusaluseid, kuulumisprintsipi ning teisi sisemisi reegleid, eesmärgiga saavutada oma identiteedirühma suurem tunnustatus. Identiteedistamispoliitika (*politics of identity*) avaldub pigem institutsionaalsel (riigi) tasandil ning selle eesmärgiks on rajada oma poliitikale sobiv väärtusalus, seostudes pigem riigiidentiteedi ülalt alla artikuleerimisega (Jakobson 2009).

Konstruktivistlikus lähenemises on nii identiteete kui kollektiivseid identiteete tänapäeval mitmeid. See tähendab, et nad on eri tugevusega ja peavad teatud viisil teineteisega sobituma. Tavapäraselt on keskne kollektiivne poliitiline identiteet rahvusriigi oma, millele teised kollektiivsed identiteedid lisanduvad. Küsimus on selles, kui tugev on Euroopa poliitilise identiteedi positsioon selles mitmekesisuses.

Vastuseid võib otsida nii empiirilisel – kuidas seis stäna on – kui normatiivselt – missugune peaks Euroopa poliitiline ühisidentiteet põhimõtteliselt välja nägema. Järgnevalt keskendume viimasele. Kindlasti on kasuks ka ühisidentiteedi kujunemisloo tundmine, millest alustame.